

Дубас Т. В.,

здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Анотація. У роботі досліджуються завдання та принципи адміністративного судочинства в забезпеченні інформаційних прав громадян. Зазначено, що адміністративним судам належить особлива роль серед усіх засобів захисту інформаційних прав громадян. Акцентовано увагу на тому, що однією з найактуальніших проблем розвитку інформаційного суспільства в Україні є формування ефективної судової системи, як невід'ємної складової загальної системи забезпечення прав і свобод громадян.

Ключові слова: адміністративне судочинство, інформаційні права, інформаційна сфера, інформаційний простір, суди загальної юрисдикції, захист інформаційних прав громадян.

Постановка проблеми. Конституція України проголосила права та свободи людини найвищою соціальною цінністю, а на державу покладено обов'язок їх забезпечувати та захищати. Важлива роль у справі захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у сфері державного управління та місцевого самоврядування відводиться адміністративним судам, бо саме на них покладається розгляд і вирішення правових (адміністративно-правових) спорів, де однією стороною виступає особа (фізична або юридична), а іншою – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхні посадові чи службові особи, інші суб'єкти публічної влади при здійсненні ними управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі, на виконання делегованих повноважень [1].

Інформаційні права та свободи людини і громадянина становлять частину конституційних прав і свобод. Порушення цих прав і свобод впливає на стан захищеності національних інтересів держави в інформаційній сфері.

В умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства, взагалі тенденції до інформаційної глобалізації ключовим елементом державної інформаційної політики виступає створення механізму гарантованого захисту інформаційних прав. Слід відверто визнати, що нині спостерігається істотне відставання правового регулювання інформаційної сфери від реальних тенденцій розвитку даної сфери, появи нових юридичних фактів [2]. Низький рівень інформаційно-правової культури, а деколи й інформаційна безграмотність державного апарату стала наслідком стрімкого розвитку інформаційної сфери, передусім інформаційних технологій. За таких умов державні службовці стають інколи причиною порушення інформаційних прав громадян, і лише адміністративні суди здатні відновити порушені права.

Саме тому адміністративне судочинство потребує нових підходів у захисті інформаційних прав громадян, у визначенні його завдань та принципів у цьому процесі.

Здійснений нами лінгвістичний, логіко-семантичний та формально-юридичний аналіз наукової літератури уможливило стверджувати, що останніми роками науковці приділяли чималу увагу дослідженням окремих аспектів діяльності адміністративних

судів. Зокрема дослідженням окремих питань адміністративного судочинства в різні часи займалися: В.Б. Авер'янов, В.Д. Андрійцьо, А.М. Апаров, В.П. Базов, М.Ю. Віхляєв, О.О. Газенко, Л.Я. Гончар, О.Д. Головенко, І.П. Голосніченко, Г.Ю. Гулевська, С.Ф. Денисюк, О.В. Джафарова, В.С. Дорош, Т.Є. Кагановська, В.В. Квак, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, П.С. Лютиков, О.Ю. Меліхова, О.І. Миколенко, Л.В. Новікова, О.М. Пасенюк, Ю.В. Пирожкова, А.О. Рибченко, А.В. Руденко, О.П. Рябченко, Р.В. Синельник, І.О. Сквірський, В.П. Тарануха, П.А. Трчук та інші.

Окремі аспекти проблематики інформаційних прав громадян або різні їх аспекти реалізації (захисту, охорони, забезпечення, правового регулювання тощо) у той чи інший спосіб досліджували у наукових працях такі вітчизняні вчені: І.В. Арістова, В.Ю. Баскаков, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, М.І. Дімчогло, В.А. Залізняк, Є.Ф. Збінський, Р.А. Каложний, І.А. Кисарець, В.О. Кір'ян, О.П. Климентьєв, В.А. Ліпкан, О.В. Логінов, Є.А. Макаренко, Ю.Є. Максименко, О.А. Мандзюк, А.І. Марущак, П.Є. Матвієнко, Г.П. Несвіт, Н.Б. Новицька, Д.О. Перов, В.Я. Політило, Л.І. Рудник, І.М. Сопілко, К.Г. Татарнікова, А.В. Тунік, К.П. Череповський, О.В. Чуприна, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець, Т.А. Шевцова, О.В. Шепета та інші. Проте жоден із українських науковців не дослідив місце адміністративного судочинства у забезпеченні інформаційних прав громадян.

Мета статті – визначити завдання та принципи адміністративного судочинства у забезпеченні інформаційних прав громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційні права мають особливу значимість у житті суспільства, насамперед, тому, що вони сприяють комунікації між індивідами і соціальними групами, між особистістю і державою. Нерозуміння цього унеможливило адекватну оцінку всієї системи складних політичних, соціальних, економічних, міжнародних відносин, не сприяє звільненню людини від надмірної залежності від держави. Окрім того, інформаційні права є визначальним чинником статусу людини в інформаційному суспільстві, задоволенні її інформаційних потреб і інтересів.

За своїм змістовним навантаженням інформаційні права визначають межу інформаційного простору, яке забезпечує кожній людині умови для її самореалізації, тобто простір її особистісної автономії. Інформаційна цивілізація тим і вирізняється з-поміж інших, що надає можливостей для більшої та творчої самореалізації людей із різними здібностями, а також розвитку окремих суспільств до бажаного рівня. Адже сьогодні наявність доступу до Wi-Fi надає вільну можливість доступу до Інтернету, тобто фактичне бажання того чи іншого маленького населеного пункту, чи то села, чи маленького містечка бути долученим до здобутків інформаційної цивілізації, не потребує перебування в центрі інформаційних подій, а лише потребує політичної волі на місцях [3].

Натомість реалізація інформаційних прав неможлива без ефективної організаційно-виконавчої діяльності державних орга-

нів й посадових осіб [4]. І саме за ставленням держави до інформаційних прав громадян можна визначити рівень розвитку інформаційного суспільства в ній.

Отже, підтримуючи авторський колектив монографії «Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні» [3], підкреслимо, що інформаційні права є найвищою соціальною цінністю інформаційного суспільства [5]. Даний імператив передбачає утвердження принципів верховенства інформаційного права при регулюванні інформаційних відносин, який охоплює, з одного боку, пріоритет інформаційних прав людини стосовно держави, а з іншого – взаємну відповідальність особи і держави, суспільства та його інституцій, що знаходить свій вияв у дотриманні обов'язків щодо держави і неприпустимості заступання державою проти особи таких заходів, які не ґрунтуються на праві. Застосування принципу верховенства інформаційного права (щодо регулювання суспільних відносин у сфері інформації і реалізації державної інформаційної політики) також надає можливість сформулювати й інший імператив: здійснення інформаційних прав однією особою не має порушувати аналогічних прав інших осіб, тобто доцільно говорити про розумний баланс інформаційних інтересів та засобів їх досягнення [3].

Відтак для правової держави, що прагне розвивати інформаційне суспільство, необхідним є забезпечення надійного захисту інформаційних прав громадян від порушень із боку суб'єктів владних повноважень, а також відновлення порушених прав. Остання функція якраз покладена на адміністративне судочинство.

Загалом, завданням адміністративного судочинства вітчизняним законодавством визначено захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [6].

Водночас перед адміністративним судочинством постають завдання, що пов'язані не лише зі здійсненням основних функцій із захисту інформаційних прав фізичних та юридичних осіб, але й по зміні ставлення громадян до захисту своїх інформаційних прав у судовому порядку, реальності захисту осіб від неправомірних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень в інформаційній сфері. Досягти таких цілей можна лише при злагодженій та чітко врегульованій процесуальній діяльності, побудованій на принципах судочинства, результатом якої буде забезпечення законності в інформаційній сфері і захист інформаційних прав фізичних і юридичних осіб.

Підкреслимо, що до адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження [7].

Тут слід зазначити, що стаття 55 Конституції України не визначає, які саме рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади і місцевого самоврядування чи посадових і службових осіб можуть бути оскаржені, а тому встановлює принцип, відповідно до якого в суді можуть бути оскаржені будь-які їхні рішення, дії та бездіяльність [8]. Суд не може відмовити у правосудді, якщо особа вважає, що її права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші обмеження прав та свобод [9].

Суб'єктом владних повноважень, відповідно до ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України)

є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення інформаційних прав громадян адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони:

- 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України;
- 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;
- 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);
- 4) безсторонньо (неупереджено);
- 5) добросовісно;
- 6) розсудливо;
- 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;
- 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);
- 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;
- 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Логічним етапом нашого дослідження після з'ясування завдання адміністративного судочинства в забезпеченні інформаційних прав громадян виступає розгляд принципів його здійснення. Адже саме принципи становлять основоположні засади функціонування системи.

Для адміністративного судочинства цілком зрозуміло є спрямованість принципів на виконання основного завдання – захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин. Разом із тим лише через накопичення та аналіз судової практики можливо оцінити весь потенціал принципів адміністративного судочинства, найкращим чином його використати [1].

Відповідно до ст. 7 КАС України принципами здійснення правосуддя в адміністративних судах є:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом;
- 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі;
- 5) гласність і відкритість адміністративного процесу;
- 6) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, установлених цим Кодексом;
- 7) обов'язковість судових рішень.

У межах власних наукових пошуків ми вирішили висунути гіпотезу щодо конструкції власного варіанту класифікації принципів адміністративного судочинства в забезпеченні інформаційних прав громадян, яку ми хочемо запропонувати у такому вигляді:

- 1) принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя у справах щодо забезпечення інформаційних прав громадян (верховенство права, законність, поділ влади, незалежність суддів та ін.);
- 2) принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як процесу з його окремими самостійними стадіями

(правова рівність, доступність та гарантованість судового захисту, мова судочинства, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, диспозитивність, змагальність, активна роль суду, офіційність, швидкість розгляду адміністративних справ, обов'язковість судових рішень, апеляційне та касаційне оскарження та ін.);

3) принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як окремого елемента системи забезпечення інформаційних прав громадян (пріоритет інформаційних прав і свобод людини і громадянина; інформаційного суверенітету, інформаційної рівності та ін.)

Переконані, що зазначена класифікація уможливило простежити послідовність дії принципів адміністративного судочинства, їх реального втілення на різних стадіях процесу. Наведена класифікація дозволяє також поділити принципи, по-перше, на загальні та спеціальні, а, по-друге, спеціальні принципи розташувати залежно від стадій процесу, де їх прояв є більш вагомим.

Підкреслимо, що право на звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом щодо реалізації громадянами своїх інформаційних прав передбачене у ст. 104 КАС України, яка продовжує і розвиває конституційне положення про те, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Відтак задля визначення сутності та особливостей права на звернення до адміністративного суду щодо забезпечення інформаційних прав громадян, зупинимось на розкритті поняття «право на адміністративний позов».

Це право є складною юридичною конструкцією, яку визначають матеріально-правовий і процесуально-правовий аспекти.

1) матеріально-правовий аспект права на адміністративний позов становить право на задоволення адміністративного позову;

2) процесуально-правовий – знаходить своє відображення у праві на звернення з адміністративним позовом [10].

Іншими словами, право громадянина на судовий захист в адміністративному суді щодо своїх інформаційних прав є складною юридичною конструкцією, яку визначають матеріально-правові і процесуально-правові чинники.

Отже, структуру права на судовий захист у зазначеній категорії справ становить:

- право на незалежний і неупереджений суд;
- право на звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом;
- право на участь у судовому розгляді;
- право на задоволення позову і право на виконання судового рішення.

Право громадянина на судовий захист в адміністративному суді щодо забезпечення своїх інформаційних прав безпосередньо пов'язане з юридичним інтересом особи, тобто передбаченою законом потребою в: а) отриманні захисту у вигляді матеріально-правового задоволення (правової вигоди) у разі позитивного вирішення судом вимоги про захист (матеріально-правовий аспект); б) отриманні судового рішення як акта правосуддя (процесуально-правовий аспект).

Висновки. У межах статті ми здійснили першу спробу в юридичній науковій доктрині з'ясувати завдання та принципи адміністративного судочинства в забезпеченні інформаційних прав громадян. Переконані, що адміністративним судам належить особлива роль серед усіх засобів захисту інформаційних прав громадян. А тому однією з найактуальніших проблем розвитку інфор-

маційного суспільства в Україні є формування ефективної судової системи, як невід'ємної складової загальної системи забезпечення прав і свобод громадян.

Література:

1. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А.В. Руденко; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 20 с.
2. Судовий захист інформаційних прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / К.С. Полетилло; ПВНЗ «Львів. ун-т бізнесу та права». – Л., 2013. – 20 с.
3. Ліпкан В.А. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: [моногр.] / В.А. Ліпкан, І.М. Сопілко, В.О. Кір'ян / за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2015. – 664 с.
4. Права людини та громадянина в сучасних демократіях : Автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / М.В. Давидова; Миколаїв. держ. гуманіт. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв, 2004. – 16 с.
5. Сопілко І.М. Правові засади державної інформаційної політики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / І.М. Сопілко; Національний авіаційний університет. – К., 2014. – 45 с.
6. Менджул М.В. Судовий захист прав та законних інтересів громадян // М.В. Менджул. – Ужгород., 2013. – 212 с.
7. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36. – № 37. – Ст. 446.
8. Перелелюк В. Г. Адміністративне судочинство: проблеми практики. – К.: Конус-Ю, 2007. – С. 20–25.
9. Шишкін В.І. Завдання адміністративного судочинства // Право України. – 2005. – № 11. – С. 11–14.
10. Право фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / К.М. Кобилянський; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2010. – 19 с.

Дубас Т. В. Задание и принципы административного судопроизводства в обеспечении информационных прав граждан

Аннотация. В работе исследуются задания и принципы административного судопроизводства в защите информационных прав граждан. Отмечено, что административным судам принадлежит особая роль среди всех средств защиты информационных прав граждан. Акцентировано внимание на том, что одной из актуальных проблем развития информационного общества в Украине является формирование эффективной судебной системы, как неотъемлемой части общей системы обеспечения прав и свобод граждан.

Ключевые слова: административное судопроизводство, информационные права, информационная сфера, информационное пространство, суды общей юрисдикции, защита информационных прав граждан.

Dubas T. A task and principles of administrative legal proceeding is in providing of informative rights for citizens

Summary. In article author searched tasks and principles of administrative legal proceedings in ensuring of informational rights. It is indicated that administrative court has a special role among all protection means of informational rights. The attention is focused that one of most pressing problems of informational society development in Ukraine is formation an effective judicial system as an integral component of general system protecting rights and freedoms.

Key words: administrative legal proceedings, information law, information sphere, information space, general jurisdiction courts, protection of informational rights of citizens.